

Vogelsterfte-onderzoek IJsselmeerkust - 1984

E. van Hijum

Inleiding

In 1984 is het driejarig 'Vogelsterfte-onderzoek IJsselmeerkust' gestart. Het doel van het onderzoek is om na te gaan hoe groot de vogelsterfte is in het IJsselmeer, wat de oorzaken zijn van deze sterfte en welke maatregelen getroffen kunnen worden bij eventuele calamiteiten. In dit jaar is maar een klein gedeelte van de IJsselmeerkust onderzocht: de Hollandse kust in het geheel niet; de afsluitdijk, Zuidelijk en Oostelijk Flevoland en de Noordoostpolder maar voor een klein deel; de Friese kust is in verhouding het gehele jaar door het best onderzocht. In totaal werden 193,1 kilometer gelopen/gefietsd en 562 vogels gevonden.

Methode

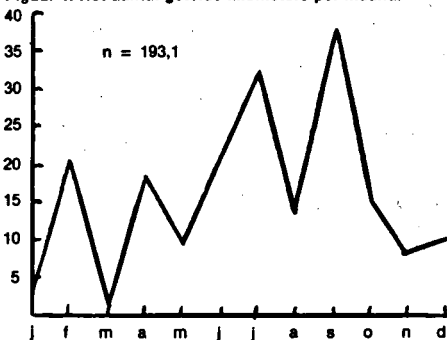
Tijdens het onderzoek wordt geprobeerd het telwerk in alle gebieden gelijkmatig te verdelen. Alle vondsten van een telling worden genoteerd op een standaardformulier, waarop naast het aantal vogels ook andere gegevens genoteerd kunnen worden, zoals: geslacht; leeftijd; conditie van het kadaver; indien zichtbaar doodsoorzaak en of de vogel opgestuurd is voor verder onderzoek (bijvoorbeeld naar het Centraal Diergeneeskundig Instituut te Lelystad (CDI)). Alle gegevens worden doorgestuurd naar de coördinator, die de gegevens verwerkt en bij bijzonderheden zo nodig contact opneemt met de desbetreffende instanties.

Elk traject kan zo vaak geteld worden als het de tellers uitkomt, maar voor een goed overzicht wordt gevraagd ten minste één maal per maand te tellen. Alle verse vogels kunnen doorgestuurd worden naar het Centraal Diergeneeskundig Instituut te Lelystad, dat een onderzoek instelt naar de doodsoorzaak.

Telwerk

De volgende personen hebben door inzending van gegevens in 1984 meegewerkt aan het onderzoek: Yde Kuipers, Trinus Haitjema, Klaas Zwaan, Frank Majoor, Aat Schaffenaar, Jaap Veenstra, Henry Spruyt, Theunis Piersma en Ep van Hijum.

Figuur 1. Het aantal getelde kilometers per maand.

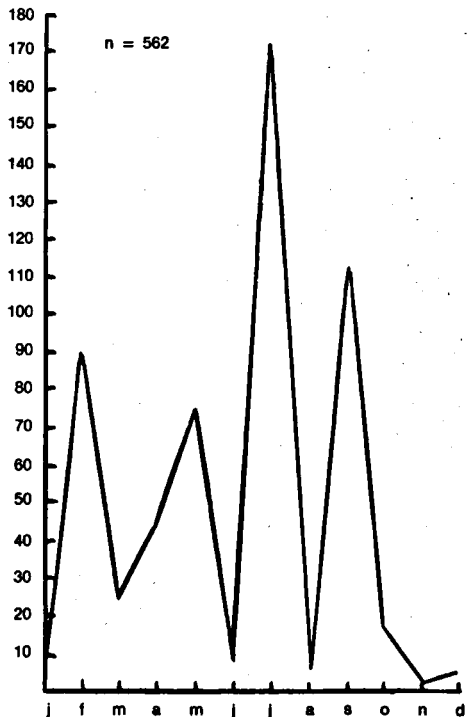

Figuur 1 toont het aantal getelde kilometers per maand. In juli en september werden de meeste tellingen gedaan (respectievelijk vier en zes) met in totaal zeventig kilometer. (30% van alle tellingen).

Resultaten

In figuur 2 en 3 wordt een overzicht gegeven van het totaal aantal gevonden vogels per maand en van het aantal vogels per kilometer per maand. Uit figuur 3 blijkt dat vooral in de periode van oktober tot en met januari weinig vogels werden gevonden. In deze maanden werden ook maar weinig kilometers gelopen en daardoor ligt waarschijnlijk het aantal vo-

Figuur 2. Het aantal gevonden dode vogels per maand.

Soort	jan.	febr.	mrt.	apr.	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.	Tot.	Doodsoorzaak %
Roodkeelduiker	1	1		1									3	67% olie
Fuut		9	6	1	1	3	25		20	6			71	11% olie
Jan van Gent	1												1	100% olie
Aalscholver	3	2					32	1	31	1			70	
Blauwe Reiger		2							1	1			4	
Grauwe Gans							1		1				2	
Rietgans		2		1									3	
Kleine Rietgans												1	1	100% aangeschoten
Kolgans						3						2	5	40% aangeschoten
Brandgans		1											1	
Gans spec.		5		2									7	
Bergeend					1			1					2	
Wilde Eend		5	1	17	1		3	1	3				31	
Smient					2								2	
Wintertaling					4								4	
Kuifeend				1	2		2						5	
Toppereend		2	2										4	
Tafeleend			1				6						7	
Zwarte Zeeëend		1	1										2	
Brilduiker		4	4										8	
Grote Zaagbek			2										2	
Eidereend								1	1				2	
Eend spec.		1								1	1		3	
Kokmeeuw		9		5	38	2	30	2	11	2		1	100	1% vissnoer
Dwergmeeuw		2		1			4		1				8	37,5 "
Zilvermeeuw		2	1	4			20	2	19	5	1	1	55	
Grote Mantelmeeuw		2			4	3	3		3	1			16	
Stormmeeuw		4		2	3		4		2				15	
Drieteenmeeuw		17		2			2						21	33% olie
Visdief		1			3		11		2				17	24% vissnoer
Zwarte Stern									1				1	100% touw
Stern spec.									1				1	
Zeekoet							1						1	
overigen	0	18	5	6	11	2	28	0	15	2	0	0	87	
Totaal	5	90	23	43	73	10	172	8	112	19	2	5	562	

Tabel 1. Overzicht van het aantal gevonden vogels, met van enkele soorten het percentage individuen waarvan de doodsoorzaak bekend is.

gels laag. Dat dit niet altijd opgaat geeft maart aan. Er is in deze maand maar één km kust onderzocht en toch werden in totaal 23 vogels gevonden.

Kluut	2
Scholekster	2
Kievit	2
Kemphaan	3
Grutto	1
Torenvalk	1
Meerkoet	36
Postduif	27
Spreeuw	1
Roodborst	1
Gierzwaluw	1
Zwarte Kraai	3
onbekende soort	7

87

Tabel 2. Overige gevonden soorten.

In tabel 1 en 2 zijn de vondsten per soort gerangschikt. In de eerste tabel zijn alleen de soorten opgenomen die aan open water gebonden zijn.

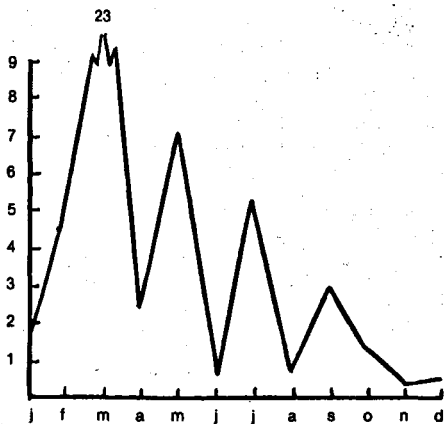
Van enkele soorten staat het percentage individuen aangegeven waarvan de doodsoorzaak bekend is.

In de tweede tabel zijn de overige soorten opgenomen.

Maandoverzicht 1984

j a n u a r i — Er werd maar één telling uitgevoerd tussen Stavoren en Laaxum. Opvallend was dat er veel vogels werden gevonden die normaliter niet verwacht worden in het IJsselmeergebied - een Zeekoet, twee Drieteenmeeuwen, een Roodkeelduiker en een Jan van Gent. De laatste twee zaten voor ± 30% onder de olie.

f e b r u a r i — Er werden negentig vogels ge-

Figuur 3. Het aantal dode vogels per km.

vonden, waaronder 17 Drieteenmeeuwen tussen paal 4 - 20 in de Noordoostpolder. Tevens als opvallende vondst voor deze tijd van het jaar een Visdief. Vooral het aantal olieslachtoffers (Drieteenmeeuw vier, Fuut twee en twee Futen waarschijnlijk) geeft aan dat ook het IJsselmeergebied niet vrij is van olievertreiniging.

m a a r t — De enigste telling was op de pier bij Stavoren die 23 dode vogels opleverde. Veel wintervogels, zoals Toppereend, Brilduiker en Grote Zaagbek, werden gevonden.

a p r i l — Alleen de Noordoostpolder werd onderzocht, waarbij in totaal 43 vogels werden gevonden. Behalve de twee Drieteenmeeuwen (waarvan één met olie) werd nog een levende Roodkeelduiker met olie aangehouden.

m e i — In deze maand werden vooral veel Kokmeeuwen gevonden op de Workumerwaard. Van de 38 exemplaren waren 31 exemplaren vers. Helaas werden geen vogels doorgestuurd naar het Centraal Diergeneeskundig Instituut.

j u n i — Er waren vier tellingen met weinig opvallende vondsten. In totaal werden op 21,6 kilometer maar tien vogels gevonden.

j u l i — Opvallend in deze maand waren het grote aantal Aalscholvers (32 ex.), de dode Zeekoet (een oud exemplaar) en de twee Drieteenmeeuwen. Drie van de vier Dwergmeeuwen en drie van de zeven Visdieven waren gestikt in visvoer.

a u g u s t u s — geen bijzonderheden.

s e p t e m b e r — In totaal werden in zes tellingen 38,5 km gedaan. Vooral de Noordoostpolder leverde weer de meeste slachtoffers op (75 ex.), waaronder een groot aantal Aalscholvers (23 ex.). Bij Stavoren werd een Kokmeeuw gevonden met een Engelse ring (zie ringmeldingen).

o k t o b e r / n o v e m b e r / d e c e m b e r — In

deze maanden werden weinig tellingen verricht. Geen opvallende vondsten konden gemeld worden.

Ringmeldingen

- Zilvermeeuw** — geringd 30-6-'80 als nestjong, Kobbeduinen, Terschelling gevonden 6-5-'84 Schokkerland, Noordoostpolder
- Torenvalk** — geringd 12-6-'84 als nestjong, Berkel Z.-H. gevonden 18-8-'84 Houtribdijk, Oostelijk Flevoland
- Stormmeeuw** — geringd 6-6-'83 als nestjong, Rambirahu, Luidja, Estonia, USSR gevonden 31-5-'84 Houtribdijk, Oostelijk Flevoland 1274 km
- Kokmeeuw** — geringd 17-3-'83 - als 2e kj., Sompthing, Sussex, Groot-Brittannië gevonden 26-5-'84 Houtribdijk, Oostelijk Flevoland
- geringd 25-1-'76 als 2e kj., Chasewater, Cannock, Groot-Brittannië gevonden 3-9-'84 Stavoren.

Discussie

Een van de doelstellingen van het onderzoek — de vaststelling van de oorzaak van de vogelsterfte in het IJsselmeergebied — is onvoldoende bereikt.

Op 562 vogels kon maar van 6,2% de waarschijnlijke doodsoorzaak worden vastgesteld. In figuur 4 wordt deze 6,2% nader toegelicht. Conclusies uit dit kleine percentage kunnen en mogen niet getrokken worden. Gissingen kunnen wel gemaakt worden naar andere oorzaken en één oorzaak die waarschijnlijk een grote rol speelt is 'verdrinking'. Uit mededelingen van vissers op het IJsselmeer blijkt dat vooral veel Aalscholvers, Futen en duikeenden (Kuifeenden, zaagbekken, Brilduikers onder andere) in de netten vast raken en zodoende verdrinken. Veel van deze vogels worden overboord gezet en komen door de invloed van de wind en de stroming op de kust terecht.

Waarschijnlijk zijn veel van deze vogels in dit verslag opgenomen, maar ook waarschijnlijk is dat vele verdrinkingsgevallen niet gevonden worden of terechtkomen op plaatsen waar dit jaar niet gezocht is. Maar één vogel is doorgestuurd naar het Centraal Diergeneeskundig Instituut voor nader onderzoek. Het betrof een adulte Drieteenmeeuw (σ) en bij sectie werd vastgesteld dat deze vogel een maagontsteking had door wormen (*Paracuaria tridentata* Spir.) en dat er een stuk van

Figuur 4. Bekende doodsoorzaak bij 35 vogels (6,2% van to-taal).

Touw	— 0,2 %
Vissnoer	— 1,4 %
Olie	— 3 %
Verkeer	— 0,2 %
Jacht	— 0,5 %
Plukresten	— 0,9 %

een plastic handschoen in de maag zat. Om een beter inzicht te krijgen in de vogelsterfte zullen meer vogels opgestuurd moeten worden naar het Centraal Diergeneeskundig Instituut.

In 1985 zal getracht moeten worden het aan-

tal tellers uit te breiden en meer trajecten van het IJsselmeergebied te onderzoeken. Tevens zullen vissers benaderd moeten worden, die inzicht kunnen geven over de sterfte van vogels in de netten en of deze vogels overboord worden gezet of meegenomen worden. Allemaal zaken die belangrijk zijn voor een goed overzicht van de vogelsterfte in het IJsselmeergebied.

Voor inlichtingen en opmerkingen ten aanzien van dit verslag en opgave voor deelname aan tellingen kunt u contact opnemen met de samensteller van dit verslag.

■ E. van Hijum, Buorren 8, 8721 GP Warns, 05149-1758.

Voedselzoeken door Merels na zonsondergang

Dat sommige vogelsoorten in de winter maanden nauwelijks voldoende tijd hebben om in de uren van daglicht voedsel te zoeken zou ik kunnen begrijpen.

Langs de rijksweg A2 (Utrecht-Amsterdam) zag ik in december, ter hoogte van Abcoude, onder de grote wegverlichting regelmatig nog ruim een uur ná zonsondergang Torenvalken jagen boven de berm van de weg.

Vroeger schreef ik al eens over Kokmeeuwen, die boven het water van de grachten voor het Centraal Station van Amsterdam tot 's avonds twaalf uur onder de diverse straatverlichtingen aan het insecten vangen waren.

Nu hebben wij echter het voedselzoeken midden in de zomer, in de periode met de kortste nachten, van Merels kunnen vaststellen tot ruim een uur na zonsondergang.

Op 16, 17, 18 en 19 juni 1985 ontdekten wij op een grasveld op Pointe de Saint Jacques bij Sarzeau (Morbihan), Frankrijk 's avonds in de schemering voedselzoekende Merels. Met het blote oog nauwelijks meer waar te nemen, maar door de kijker (7 x 50) was duidelijk te zien dat ze aan het voedselzoeken waren. Wij hebben nooit kunnen ontdekken waarnaar ze ijverig zochten, maar uit het herhaald pikken leek het er wel een tafeltje-dek-je voor de Merels. Vermoedelijk een prooi (insekt?), dat pas na zonsondergang uit de bodem tevoorschijn kwam.

Overdag waren er nog wel enkele vliegvlugge jongen, die gevoerd werden op dit zelfde grasveld. Maar in het donker zocht elk voor zichzelf en over het algemeen op vrij grote afstand van elkaar terwijl ze in het donker duidelijk ook minder verdraagzaam tegen over elkaar waren dan overdag.

In elk geval moeten de Merels uit ervaring hebben ontdekt dat er na zonsondergang een rijke buit te vinden was.

Het vrij droge grasveld bevond zich tussen ons woonkamerraam en het strand, omsloten aan beide zijden door hoge dichte Cypressen zodat luwte verzekerd was behalve bij zuiden-

wind. Op de warme dagen was 's avonds het geluid van de Krekels in het korte grasdek tot diep in de nacht niet van de lucht.

Tot maximum vier à vijf Merels zagen wij daar dan tegelijkertijd voedselzoeken, die zich als schimmen voortbewogen over het grasveld. Soms even opvliegend, en riller en opvallend minder verdraagzaam tegen elkaar. Een grasveld van ongeveer 75 meter breed en 45 meter diep.

De tijd van nachtrust voor de Merels is in juni al bijzonder kort (nog geen achteneenhalf uur), waarvan dus nog ruim een uur gebruikt werd om (voordelig en/of lekker) voedsel te pakken te krijgen.

Op genoemde avonden konden wij op 17 juni 65 minuten, 18 juni 57 minuten en 19 juni 62 minuten ná zonsondergang de laatste voedselzoekende Merels van het grasveld zien verdwijnen. Op 20 juni was het een vrij kille en wat winderige avond en werd na zonsondergang geen enkele Merel meer gezien.

Overdag vlogen de Merels ook vaak naar het strand of de rotsen om aan de vloedlijn naar strandvlooien, slakjes en ander gedierte te zoeken. Een gedrag dat wij ook van Zanglijsters, Boerenzwaluwen, Zwarte Kraaien, Spreeuwen, Heggemussen en Roodborstta-puiten konden vaststellen.

Jaap Taapken

Amfibieënposter

In 'Het Vogeljaar' 33 (3) : 133 wordt het giro-nummer vermeld voor bestellingen van de amfibieënposter in Nederland. Dit nummer is echter onjuist, maar moet zijn girorekening 5 611 692 ten name van 'Lacerta-bedreigde dieren', postbus 95, 3970 AB Driebergen. De kosten van zo'n prachtige poster zijn f 7,50 (inclusief verzendkosten). Voor grotere aantallen kan men zich wenden tot Wim Jacobi, Driebergen, 03438 - 18 303.
